

Patrycja Piątek, Julia Bielówka

Uniwersytet Rzeszowski

PROBLEMATYKA BEZDOMNOŚCI W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM

Wprowadzenie

Bezdomność jest jednym z najpoważniejszych problemów, z jakimi zmagają się społeczeństwa, ponieważ dotyka ona kraje na całym świecie¹. Stosunkowo niedawno stała się ona przedmiotem głębokich analiz i badań, które mają za zadanie przybliżenie genezy tego zjawiska oraz znalezienie sposobów, za pomocą których można by mu przeciwdziałać. Bardzo ważne jest scharakteryzowanie bezdomności, ponieważ nie ma jednej definicji, która kompleksowo wyjaśniałaby istotę tego problemu, przez co zobrazowanie tego zjawiska może przysparzać badaczom wielu problemów. Bezdomność obecna jest w społeczeństwach w zasadzie od zawsze, jednak na jej charakter miało wpływ wiele czynników, takich jak wojny czy ustrój polityczny państwa². Istnieje również wiele indywidualnych przyczyn popadania jednostek w bezdomność, jak na przykład konflikty rodzinne czy uzależnienia³. Z uwagi na trudności ze scharakteryzowaniem tego zjawiska, niemożliwe jest obranie jednolitego, skutecznego systemu przeciwdziałania bezdomności. Mimo tego podejmowane są kroki, które mają na celu dotarcie do osób nią

---

¹ M. Mółka, A. Lasoń, *Inkluzja społeczna osób bezdomnych. Badania narracyjne*, Kraków 2020.

² A. Antas, *Historyczny i współczesny wymiar zjawiska bezdomności w Polsce*, „Rozprawy Społeczne” 2010, nr 2 (IV), s. 3–10.

³ K. Chotkowska, *Przyczyny bezdomności, próby polepszenia swojej sytuacji i nadzieje na przyszłość – analiza indywidualnych wywiadów pogłębionych bezdomnych mężczyzn z wyższym wykształceniem*, „Praca Socjalna” 2020, nr 1(35), s. 71–83.

dotkniętych i zapewnienie im odpowiedniej pomocy, jak również prowadzone są działania, aby to zjawisko w jak największym stopniu ograniczyć⁴.

Bezdomność w literaturze przedmiotu

Pojęcie bezdomności oraz osoby bezdomnej jest bardzo szerokie i należy rozpatrywać je na wielu płaszczyznach. W literaturze przedmiotu zjawisko to definiuje się na wiele sposobów, przez co niemożliwe jest przytoczenie jednej konkretnej definicji uznanej przez wszystkich badaczy⁵. Względnie bezdomność można określić jako długotrwały stan pozostawiania człowieka bez stałego miejsca zamieszkania, przez co zostaje on pozbawiony możliwości zaspokojenia naturalnej potrzeby, jaką jest zapewnienie sobie bezpieczeństwa⁶.

Trudności ze zdefiniowaniem pojęcia bezdomności wynikają ze złożoności tego zjawiska. Pomimo że można przytoczyć liczne definicje odnoszące się do tej kwestii, to ich treści mogą się różnić zarówno pod względem zakresu, jak i sposobu, w jaki badacze je postrzegają. Wynikać to może z faktu, że można rozpatrywać je zarówno pod kątem prawnym, jak i w odniesieniu do sfery psychologicznej i społecznej⁷.

Definiowanie osoby bezdomnej z perspektywy administracyjnej zmieniało się na przestrzeni lat, a wpływ na to miała pełniejsza wiedza w tym zakresie oraz zwiększająca się świadomość na temat tego zjawiska. W zapisach prawnych za osobę bezdomną uznaje się „osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym w rozumieniu przepisów o ochronie praw lokatorów i mieszkaniowym zasobie gminy i niezameldowaną na pobyt stały, w rozumieniu przepisów o ewidencji ludności i dowodach osobistych, a także osobę niezamieszkującą w lokalu mieszkalnym i zameldowaną na pobyt stały w lokalu, w którym nie ma możliwości zamieszkania”⁸. Jest to bardzo okrojona definicja, ponieważ odwołuje się jedynie do braku miejsca bytowania, wyłączając przy tym aspekty psychologiczne i społeczne⁹.

---

⁴ M. Granosik, M. Motyka, R. Szczepanik, *Dodaj mnie. Bezdomność młodzieży i młodych dorosłych w Polsce*, Fundacja Po Drugie, Warszawa 2023.

⁵ D. Przygoda, *Wybrane zagadnienia bezdomności w aspekcie kryminologicznym*, „Praca Socjalna” 2020, nr 1(35), s. 154–167; K. Pietrzak-Komar, *Wykluczenie bezdomnych*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy, Nauki Społeczne” 2015, nr 1, s. 31–54.

⁶ B. Moraczewska, *Bezdomność. Definicja, problemy, rozwiązania obecne oraz historyczne odwołanie do ludzi luźnych*, „Studia Gdańskie: Wizje i Rzeczywistość” 2013, nr 10, s. 113–128.

⁷ Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie, *Bezdomność w województwie podkarpackim: raport z badania*, „Człowiek – najlepsza inwestycja”, Rzeszów 2014.

⁸ Pindral A., *Definicje i typologie bezdomności [w:] Problem bezdomności w Polsce. Wybrane aspekty. Diagnoza zespołu badawczego działającego w ramach projektu „Gminny standard wychodzenia z bezdomności”*, red. M. Dębski, Gdańsk 2010, s. 34.

⁹ *Ibidem*.

Definicja, którą proponuje L. Stankiewicz, w znacznie większym stopniu skupia się właśnie na kwestii psychologicznej osoby bezdomnej, ponieważ porusza temat bezdomności jako realiów, w których przyszło żyć jednostce, i zaakceptowania przez nią takiego stanu rzeczy. „Bezdomność jest złożonym zjawiskiem społecznym i osobowościowym stanem bezdomnego człowieka, warunkowanym przez różne przyczyny i przez fakt braku schronienia, spełniającego elementarne warunki, które pozwalają uznać je za pomieszczenie mieszkalne”¹⁰.

Warta przytoczenia jest również definicja A. Przemeńskiego, ponieważ to właśnie na nią powołuje się wielu badaczy. Według tego autora bezdomność to „sytuacja osób lub rodzin, które w danym czasie nie mają i własnym staraniem nie mogą zapewnić sobie takiego schronienia, które mogłyby uważać za swoje i które spełniałoby minimalne warunki, pozwalające uznać je za pomieszczenie mieszkalne”¹¹. Jednak pomimo tego, że zyskała ona poparcie wielu badaczy, to nie jest uznana za obowiązującą, dlatego też nie można w tym wypadku mówić o spójnym zobrazowaniu tego problemu, przez co stworzenie skutecznego systemu działania w tym przypadku jest w znaczący sposób utrudnione¹².

Bezdomność – rys historyczny zjawiska

Bezdomność w Polsce można obserwować co najmniej od średniowiecza, choć zjawisko to było obecne od zawsze, a jego charakter i przyczyny ulegały zmianom na przestrzeni wieków. W średniowieczu wpływ na to mógł mieć brak skoordynowanych działań państwa, przez co liczba bezdomnych w Polsce rosła. Mogło wynikać to z wojen, klęsk żywiołowych itd., które niszczyły miasta i wsie, pozbawiając tym samym ludzi dachu nad głową¹³.

W czasie zaborów decydujący wpływ na zwiększającą się w Polsce bezdomność miała utrata niepodległości, skutkowało to pogorszeniem się warunków życiowych wielu ludzi. Dużą rolę w pogłębianiu się tego zjawiska odegrała również bieda, przemoc oraz represje stosowane przez państwa zaborcze¹⁴.

Zjawisku temu zaczęto przeciwdziałać dopiero w okresie międzywojennym, po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Zaczęto zwracać większą niż dotychczas uwagę na ten problem, zaproponowano również i uchwalono ustawę

---

¹⁰ L. Stankiewicz, *Zrozumieć bezdomność*, Olsztyn 2002, s. 21.

¹¹ D. Przygoda, *Wybrane zagadnienia bezdomności...*, s. 155–156.

¹² J. Bielecka-Prus, R. Maciejewska, P. Rydzewski, *Spoleczne i instytucjonalne aspekty bezdomności na Lubelszczyźnie*, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie, Lublin 2011.

¹³ A. Barczyk-Nessel, D. Nessel, *Reintegracja społeczna i zawodowa bezdomnych, część I: Kontekst teoretyczny*, „Nauczyciel i Szkoła” 2013, nr 2(54), s. 109–121.

¹⁴ A. Antas, *Historyczny i współczesny wymiar...*, s. 3–10.

o opiece społecznej. Podjęto przy tym próby walki z bezdomnością poprzez tworzenie schronisk i innych instytucji opiekuńczych, ale również zapewnienie żywności najbardziej potrzebującym. Ustawa ta kładła nacisk na opiekę nad grupami najbardziej narażonymi na bezdomność, czyli m.in. dziećmi, starcami, osobami z niepełnosprawnością czy kobietami w ciąży¹⁵. Pomimo zastosowania tych środków bezdomność ciągle jednak była powszechnym problemem, który jeszcze bardziej pogłębił kryzys ekonomiczny lat trzydziestych XX w.¹⁶

Czasy dwóch wojen światowych, jak i często narzucone migracje ludności w okresie powojennym przyczyniły się do tego, że wielu mieszkańców Polski utraciło swoje miejsca zamieszkania¹⁷. Powodów takiego stanu rzeczy było wiele. Były to zarówno zniszczone miasta, niekiedy doszczętnie, migracje, wywózki do pracy itd. Rząd podejmował wysiłki odbudowy kraju poprzez budowę nowych osiedli, co znacząco mogłoby zmniejszyć bezdomność, jednak w dalszym ciągu wiele rodzin pozostawało bez dachu nad głową. Podejmowano inicjatywy społeczne mające na celu wspieranie bezdomnych, głównie poprzez zapewnianie im wyżywienia, tworzenie miejsc, w których by się mogli tymczasowo zatrzymać. Mimo tego władze komunistyczne, nie zgadzając się na opiekuńcze inicjatywy, doprowadziły do likwidacji tego typu przedsięwzięć, przez co bezdomni zostali pozostawieni samym sobie¹⁸.

Pomimo wielu działań, które obecnie podejmuje rząd lub organizacje trzeciego sektora, bezdomność ciągle stanowi poważny problem społeczny. Wiele osób bezdomnych zmagają się również z takimi problemami jak ubóstwo, problemy zdrowotne, brak pracy czy dostępu do podstawowych usług społecznych. Rozwiązanie tego problemu wymaga działania na wielu płaszczyznach¹⁹.

Przyczyny bezdomności

Nie da się jednoznacznie wskazać przyczyn bezdomności, ponieważ jest to zjawisko na tyle szerokie, że w zasadzie każdy czynnik może oddziaływać na jednostki do tego stopnia, że mogą stać się osobami bezdomnymi. Jednak w literaturze podmiotu wyróżnia się kilka mogących mieć na to znaczący wpływ.

---

¹⁵ Ustawa z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej (Dz.U. 1923, nr 92, poz. 726).

¹⁶ B. Laurisz (red.), *Wyzwania i problemy społeczne początku XXI wieku*, Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, Kraków 2020.

¹⁷ M.G. Levine, *Bezdomność w literaturze wojennej: typologia obrazowania*, „Teksty Drukie” 1999, nr 4, s. 7–17.

¹⁸ A. Antas, *Historyczny i społeczny wymiar...*, s. 3–10.

¹⁹ J. Wilczek (red.), *Pokonać bezdomność. Dobre praktyki w zakresie pomocy osobom bezdomnym*, Zabrze 2018.

R. Pawłowska oraz E. Jundziłł wymieniają dwie kategorie powodów, które przyczynić się mogą do powstania tego problemu: przyczyny tkwiące w jednostce oraz te będące poza nią²⁰. Czynnikiem pierwszej kategorii wpływającymi na zagrożenie bezdomnością będą przede wszystkim wadliwe postawy, które mogły zostać nabyte w procesie socjalizacji. Do zachowań tych zaliczyć można na przykład odrzucenie norm społecznych, które obowiązują w danym społeczeństwie; unikanie bliskich relacji z innymi ludźmi, co skutkuje brakiem więzi emocjonalnych. Ale do tego typu postaw można zaliczyć również zachowania przemocowe wywoływane często przez środki psychoaktywne, również uzależnienia od tychże środków, a to może powodować rozpad więzi rodzinnych, zwłaszcza w przypadku, kiedy osoby te nie próbują się zmienić. W tej grupie czynników należy wymienić również brak aspiracji czy unikanie legalnych form zarobku. Wszystko to w istotny sposób może wpływać na dalsze życie tych jednostek. Natomiast do przyczyn, które są usytuowane poza jednostką, zaliczyć można ograniczoną liczbę miejsc w noclegowniach, domach dziecka, brak mieszkań komunalnych, ale także trudności ze znalezieniem pracy przez byłych skazańców, eksmisje itd. Problemem jest tu również brak miejsc w zakładach opiekuńczych lub szpitalach dla osób z zaburzeniami psychicznymi, a także brak zapewnienia pomocy osobom opuszczającym domy dziecka, które są zdane tylko na siebie²¹.

Etapy bezdomności

Popadanie w bezdomność nie jest procesem nagłym, postępuje on raczej etapowo. W literaturze podmiotu wyróżnia się pięć takich etapów:

- I. Niemożność poradzenia sobie z problemami mimo usilnych prób, a to skutkuje wzmożonym sięganiem po środki psychoaktywne, utratą pracy, zerwaniem więzi z bliskimi.
- II. Ubóstwo materialne; osoby bardzo często w związku z pogorszeniem się zarobków nie próbują się przekwalifikować lub znaleźć innej pracy, a ograniczają wydatki, co często nie przynosi zamierzonych rezultatów. Ubóstwo może również mieć wymiar kulturalny, charakteryzuje się ono brakiem kontaktu z kulturą, środowiskiem społecznym, brakiem wyznawanych wartości czy idei. Może również występować ubóstwo społeczne, które charakteryzuje się ograniczeniem kontaktów z innymi ludźmi, zamykaniem się na nie.

---

²⁰ Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie, *Bezdomność w województwie podkarpackim...*

²¹ *Ibidem.*

- III. Stawanie się bezdomnym w wielu różnych wymiarach (egzystencjalnym, kulturowym, psychologicznym itd.); jednostka traktuje ten etap jako przejściowy, dąży do tego, aby zmienić swoją sytuację, wrócić do dawnego życia, kiedy miała pracę, znajomych, mimo to tak się nie staje, a jest to wręcz bardziej odległa perspektywa, przez co jednostka powoli zaczyna godzić się ze swoim losem.
- IV. Przystosowanie się do bezdomności; podczas tego etapu następuje akceptacja takiego stanu rzeczy, jednostka nie podejmuje prób poprawienia swojego losu, a nawet godzi się na wszelkie konsekwencje wynikające z takiego życia. Podczas tego etapu zmienia się również zachowanie takich jednostek, przystosowują się do takiego życia, a niekiedy uważają, że jest ono wyjątkowe, ponieważ nie muszą się o nic martwić.
- V. Bezdomność właściwa (utrwalona); następuje ona w momencie, kiedy jednostka już całkowicie przystosowała się do takich warunków życia i trwa to ponad 6 lat. Są to osoby przeważnie zupełnie zepchnięte na margines, samotne, niepodtrzymujące żadnych więzi społecznych, co najczęściej skutkuje utratą własnej tożsamości społecznej²².

Można zatem przyjąć, że jest to proces rozciągnięty w czasie, przewlekły, doświadczany subiektywnie – czyli indywidualnie przez każdą jednostkę będącą w kryzysie – prowadzący do stopniowego przesuwania się jednostki z życia społecznego na jego krawędź, na margines²³.

Kryzys bezdomności w województwie podkarpackim

Bezdomność jest zjawiskiem notowanym we wszystkich krajach na całym świecie, jest to problem ciągle obecny także ze względu na fakt, że w dalszym ciągu nie został on w pełni rozpoznany. W różnych krajach zjawisko to definiuje się w odmienny sposób, przez co opracowanie jednolitego skutecznego modelu przeciwdziałania bezdomności jest bardzo trudne. Istotny wpływ na formułowanie tych koncepcji będzie miał model polityki społecznej danego państwa, ponieważ będzie on obrazował podejście władz do określonych problemów i sposobów przeciwdziałania im. Za kluczowy czynnik, który spowodował wzrost bezdomności np. w Grecji, Portugalii czy Hiszpanii uznać można kryzys gospodarczy. W Niemczech spowodowany był on brakiem tanich mieszkań, na co wpływało słabe dofinansowanie mieszkalnictwa społecznego. Istnieje wiele społecznych, jak również

---

²² B. Moraczewska, *Bezdomność...*

²³ A. Woźniak-Krakowian, *Bezdomność i jej problemy*, „Tolerancja: Szkice Socjologiczne” 2011, nr 16, s. 182–185.

indywidualnych przyczyn popadania jednostek w bezdomność, dlatego kluczowe jest podejmowanie takich inicjatyw polityki społecznej, aby to zjawisko w jak największym stopniu zredukować, na przykład tworzenie programów wsparcia²⁴.

Niestety Polska, a przy tym województwo podkarpackie, nie są wyjątkiem, zatem i tutaj problem ten jest odnotowywany. Jak wynika z badań przeprowadzonych w 2014 r., w województwie podkarpackim na bezdomność w zdecydowanie większym stopniu narażeni są mężczyźni, jednak również wśród kobiet zjawisko to występuje. Problem ten dotyczy w szczególności osoby powyżej czterdziestego roku życia, a zwłaszcza te w przedziale wiekowym 51–60 lat. Wynikać to może z faktu, że osoby w tym wieku mogą napotykać dodatkowe wyzwania w zakresie znalezienia pracy lub przekwalifikowania się. Na rynku pracy osoby starsze ciągle jeszcze spotykają się z dyskryminacją dotyczącą ich wieku, ponieważ pracodawcy chętniej wybierają osoby młode, czy to ze względu na ich zapał, ale również łatwiejsze ich przekwalifikowanie²⁵.

Za problem uznać można również niewielką ilość konkretnych programów zmierzających do przekwalifikowania, które byłyby przeznaczone specjalnie dla osób starszych²⁶. Jak wynika z tego badania, bezdomni zazwyczaj posiadają niskie wykształcenie, albo zasadnicze zawodowe, albo podstawowe, i są to zazwyczaj osoby po rozwodzie lub takie, które nie weszły w związek małżeński. Lokalizacjami, w których najczęściej zatrzymują się bezdomni, są wszelkiego rodzaju schroniska, noclegownie czy też ogrzewalnie. Zdarza się im również tymczasowo przebywać u rodziny lub znajomych²⁷.

Przyczyn bezdomności można upatrywać w wielu czynnikach, bardzo często nakładających się na siebie, tworzących ciąg negatywnych następujących po sobie skutków²⁸. Stereotyp osoby bezdomnej jako takiej, która jest brudna, śmierdząca, pogodzona ze swoim losem, a wręcz takiej, która sama wybrała sobie takie życie i nie próbuje go zmienić, w większości przypadków jest błędny²⁹. Jednostki za

---

²⁴ B. Szluz, *Zjawisko bezdomności w wybranych krajach Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2014.

²⁵ Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie. *Bezdomność w województwie podkarpackim...*

²⁶ P. Olech, *Polityka społeczna w Polsce a perspektywa ustanowienia krajowej i zintegrowanej strategii wobec problemu bezdomności – analiza istniejących planów i programów* [w:] *Problem bezdomności w Polsce. Wybrane aspekty. Diagnoza zespołu badawczego działającego w ramach projektu „Gminny standard wychodzenia z bezdomności”*, red. M. Dębski, Gdańsk 2010, s. 222–240.

²⁷ M. Baranowski, Raport na temat osób bezdomnych, 2010, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/680/baranowski_raport_na_temat_osob_bezdomnych.pdf?sequence=1&isAllowed=y [22.06.2023].

²⁸ M.A. Basińska (red.), *Osoby bezdomne. Psychologiczne aspekty ich funkcjonowania*, Bydgoszcz 2014.

²⁹ K. Pietrzak-Komar, *Wykluczenie bezdomnych...*, s. 31–54.

przyczynę swojej bezdomności najczęściej uważają konflikt rodzinny lub eksmisję, które spowodowały, że znalazły się one na ulicy. Za największy problem w swojej sytuacji uważają trudności ze znalezieniem pracy, które uniemożliwiają im poprawę swojej sytuacji, ale również brak schronienia, czyli niemożność spełnienia naturalnej potrzeby człowieka, jaką jest poczucie bezpieczeństwa³⁰.

W Polsce co kilka lat odbywa się ogólnopolskie badanie liczby osób bezdomnych, co umożliwi kontrolowanie tego, czy skala tego zjawiska się zwiększa, czy zmniejsza i czy podjęte kroki w celu przeciwdziałania bezdomności okazują się skuteczne. Porównane zostaną wyniki badań przeprowadzonych w latach 2015, 2017 oraz 2019, co umożliwi przeanalizowanie tego, jak skala tego problemu zmieniała się na przestrzeni kilku lat. Z badań wynika, że liczba bezdomnych stale maleje, w 2015 r. łącznie było ich 36,16 tys., natomiast w 2017 r. już 33,41 tys., zatem liczba ta zmalała o 2753 osoby. W 2019 r. liczba tych osób również zmniejszyła się w porównaniu z poprzednimi latami i wynosiła 30,33 tys., czyli o ponad 3 tys. mniej. Do województw, w których skala tego zjawiska jest największa, zaliczyć można mazowieckie, śląskie oraz pomorskie i na przestrzeni analizowanego okresu nie uległo to zmianie. Sytuacja w województwie podkarpackim w ciągu tych kilku lat uległa znacznej poprawie, ponieważ liczba osób bezdomnych spadła poniżej tysiąca, jednak tendencje spadkowe widoczne są we wszystkich województwach. Przyczyny bezdomności w dużym stopniu pokrywają się z tymi, które zostały wskazane w badaniu przeprowadzonym w województwie podkarpackim w 2014 r., jednak pojawia się wyjątek, jakim jest wysoka pozycja uzależnień. Osoby te jako przyczynę sytuacji, w której się znalazły, najczęściej wskazywały uzależnienie od alkoholu. Wiek oraz wykształcenie osób bezdomnych są również analogiczne jak w przypadku tych badań, ponieważ są to najczęściej osoby w wieku powyżej czterdziestego do sześćdziesiątego roku życia z wykształceniem podstawowym lub zawodowym³¹.

Pomoc osobom bezdomnym

Obecnie bezdomność stanowi powszechny problem społeczny, który występuje na skalę globalną. Kraje europejskie mają o wiele dłuższą niż Polska tradycję udzielania pomocy osobom w kryzysie bezdomności, a także profilaktyki oraz identyfikacji różnorodnych problemów społecznych. Ważną kwestią jest

---

³⁰ M.A. Basińska, I. Grzankowska, E. Kwizdińska, *Przyczyny i czas pozostawiania w bezdomności mężczyzn a ich percepcja siebie w relacjach z innymi ludźmi* [w:] *Osoby bezdomne. Psychologiczne aspekty ich funkcjonowania*, red. M.A. Basińska, Bydgoszcz 2014, s. 143–159.

³¹ Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Portal Informacyjno-Usługowy, <https://empatia.mpips.gov.pl/bezdomnosc> [10.06.2023].

wczesne wykrycie problemu, dzięki czemu możliwe jest wprowadzenie skutecznych działań oraz efektywne rozplanowanie środków finansowych. Do jednej z głównych organizacji zajmujących się kryzysem bezdomności należy Europejska Federacja Krajowych Organizacji Pracujących z Bezdomnymi – FEANTSA. Powstała ona w 1989 r. jako organizacja non-profit. Do jej głównych celów należą propagowanie i wspieranie organizacji pozarządowych, których zadaniem jest świadczenie usług na potrzeby osób dotkniętych problemem bezdomności³².

Z Konstytucji RP wynika, że do obowiązków państwa polskiego należą zapewnienie pomocy osobom bezdomnym oraz zapobieganie występowaniu takowego problemu. Zgodnie z art. 75 władze publiczne są zobowiązane do realizowania polityki mającej wspierać i zaspokajać potrzeby osób zmagających się z problemem bezdomności³³.

Szczegółowe zasady dotyczące udzielania pomocy osobom bezdomnym zostały precyzyjnie opisane w ustawie o pomocy społecznej. Podejmowanych jest wiele działań mających na celu poprawę ich jakości życia i sytuacji. Pomocą osobom bezdomnym zajmują się różne instytucje, takie jak: „urzędy miast, powiatowe centra pomocy rodzinie i ośrodki pomocy społecznej, jak również organy administracji rządowej – Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej oraz jednostki organizacyjne do spraw polityki społecznej urzędów wojewódzkich, a także organizacje pozarządowe”³⁴.

Z ustawy o pomocy społecznej wynika, że jednym z zadań gminy jest pomoc osobom bezdomnym. Tego rodzaju wsparcie może przybierać różne formy, do których można zaliczyć zapewnienie schronienia, odzieży, posiłku oraz świadczeń specjalnych na cele związane z leczeniem. Gminy mogą powierzyć wykonanie takowych zadań organizacjom pozarządowym. Przykładami organizacji specjalizujących się w działaniach w tym obszarze są Towarzystwo Pomocy im. św. Brata Alberta oraz Stowarzyszenie „Monar”, łącznie ze specjalistyczną jednostką „Markot” należącą do tego stowarzyszenia³⁵. W 2015 r. został zatwierdzony „Program wspierający rozwiązywanie problemu bezdomności”, który powstał w ramach zastępstwa za „Program wspierający powrót osób bezdomnych do społeczności”. Konieczność wprowadzenia zmian wynikała z pojawiania się nowych wyzwań w sferze działań mających na celu zwalczanie bezdomności.

---

³² S. Szumpich, *Bezdomność jako kwestia społeczna*, „Państwo i Społeczeństwo” 2007, nr 1, s. 85–98.

³³ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U 1997, nr 78, poz. 483, 2001, nr 28, poz. 319, 2006, nr 200, poz. 1471, 2009, nr 114, poz. 946).

³⁴ Ustawa z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej (Dz.U. 2004, nr 64, poz. 593).

³⁵ S. Szumpich, *Bezdomność...*, s. 85–98.

W 2018 r. miała miejsce kolejna jego aktualizacja, w wyniku której rozpoczęto coroczną edycję programu pod tytułem: „Pokonać bezdomność. Program pomocy osobom bezdomnym”. Głównym jego zamierzeniem jest wspieranie działań, które mają za zadanie rozwiązanie problemu bezdomności oraz zapobieganie jego występowaniu. Jedną z istotnych zmian w porównaniu do 2015 r. jest zachęcanie do stosowania nowych metod pracy z osobami bezdomnymi, a także inspirowanie do tworzenia programów aktywizacji zawodowej dla tej grupy społecznej. Program „Pokonać bezdomność” został podzielony na cztery moduły, w ramach których przyjęto następujące cele:

- moduł pierwszy, polegający na zapobieganiu występowania zjawiska bezdomności przy wykorzystaniu działań profilaktycznych;
- moduł drugi, dotyczący aktywizacji osób dotkniętych problemem bezdomności;
- moduł trzeci, w ramach którego udzielane jest wsparcie kierowane w stronę podmiotów aktywnie działających na rzecz osób bezdomnych poprzez dostosowanie placówek w taki sposób, aby odpowiadały wymaganym standardom;
- moduł czwarty, obejmujący działania zmierzające do zachęcenia jednostki do wprowadzania innowacyjnych rozwiązań w ramach pomocy osobom bezdomnym³⁶.

Zgodnie z założeniami Krajowego Programu Przeciwdziałania Ubóstwu i Wykluczeniu Społecznemu (KPPUiWS) w 2016 r. wdrożono istotne zmiany w systemie pomocy osobom bezdomnym. Poza dotychczasowymi świadczeniami zapewniającymi podstawowe potrzeby życiowe wprowadzono innowacyjne rozwiązania, których celem jest wzmacnianie zaangażowania społecznego osób bezdomnych, dążenie do osiągnięcia przez nie autonomii życiowej oraz wyjście z problemu bezdomności. Ustalono wytyczne dotyczące podstawowych usług oraz obiektów, takich jak schroniska dla osób bezdomnych, schroniska z usługami opiekuńczymi, noclegownie oraz ogrzewalnie. Ponadto określono wymagane kwalifikacje dla pracowników świadczących te usługi³⁷.

Wymienione wyżej ośrodki specjalizują się w świadczeniu następujących usług. Schroniska dla osób bezdomnych mają na celu zapewnianie całonocnego, tymczasowego schronienia dla osób dotkniętych problemem bezdomności. Ponadto ich zadaniem jest oferowanie usług mających na celu wzmocnienie aktywności społecznej tych osób, wyjście z bezdomności oraz osiągnięcie samodzielności życiowej. Do działań podejmowanych przez schroniska dla osób bezdomnych wraz z usługami opiekuńczymi należą zapewnianie opieki i wsparcia

---

³⁶ D. Stawowy, *Bezdomność jako kwestia społeczna* [w:] *Wyzwania i problemy społeczne początku XXI wieku*, red. N. Laurisz, Kraków 2020, s. 48–59.

³⁷ Najwyższa Izba Kontroli, *Działania wspierające i aktywizujące osoby bezdomne*, Warszawa 2020, <https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/18/096/> [dostęp: 20.06.2023].

osobom, które z uwagi na swój wiek, niepełnosprawność lub chorobę nie są w stanie w pełni samodzielnie funkcjonować i wymagają tym samym częściowej pomocy ze strony odpowiednich służb. Tymczasowe schronienie zapewniają również ogrzewalnie, dzięki czemu osoby potrzebujące mogą w sposób bezpieczny spędzić czas w ogrzewanych pomieszczeniach. Noclegownia zapewnia osobom bezdomnym tymczasowe schronienie w formie udostępnionego miejsca, w którym potrzebujący może spędzić noc, przy czym ma zapewnioną ochronę życia i zdrowia³⁸.

Niestety, walka z bezdomnością w Polsce nadal nie jest wystarczająco rozwiązana kwestią. System pomocy społecznej nie nadąża za dynamicznym tempem rozwoju tego zjawiska, co sprawia, że jest niewydolny i nieelastyczny. Brakuje kompleksowych rozwiązań, które mogłyby skutecznie przeciwdziałać bezdomności. Problemem jest również nieprecyzyjne polskie prawo, które tylko w niewielkim stopniu określa kompetencje instytucji socjalnych. Brakuje także wystarczających środków finansowych, aby w pełni zaangażować się w walkę z bezdomnością i zmienić istniejące przepisy. Złożoność i wymagania tego zjawiska przekraczają obecnie proponowane rozwiązania, dlatego niezwykle istotne jest zwiększanie społecznej wrażliwości na sytuację osób bezdomnych³⁹.

Przeciwdziałanie występowaniu kryzysu bezdomności

Odpowiednie organy administracji rządowej podejmują działania mające na celu redukcję zjawiska bezdomności. Wypełniając postanowienia artykułu 23 ust. 1 pkt 1 ustawy o pomocy społecznej, minister opracował koncepcje oraz określił kierunki rozwoju działań związanych z problematyką bezdomności w:

- KPPUiWS, gdzie zostały sprecyzowane działania w ramach: zapobiegania utraty miejsca zamieszkania, w kwestii zadłużenia czynszowego, redukcji przypadków eksmisji oraz bezdomności, analizy problemu wykluczenia mieszkaniowego oraz skutecznego rozwiązywania problemu bezdomności;
- programach, takich jak: Program wspierający rozwiązywanie problemu bezdomności oraz Program „Pokonać bezdomność”, które stawiają sobie za cel skuteczne świadczenie pomocy osobom bezdomnym, ich usamodzielnienie oraz zapobieganie ich ponownemu popadaniu w bezdomność⁴⁰.

Do głównych przyczyn występowania problemu bezdomności w Polsce, w tym na Podkarpaciu, należą: mała dostępność mieszkań dla osób uboższych; ubóstwo i bezrobocie; problemy zdrowotne, w tym uzależnienia; brak wsparcia ze strony

---

³⁸ *Ibidem*.

³⁹ D. Stawowy *Bezdomność...*, s. 48–59.

⁴⁰ Najwyższa Izba Kontroli, Działania wspierające...

społeczeństwa; brak skutecznych programów pomocy społecznej. Mimo działań na rzecz pomocy osobom bezdomnym system ten nadal jest niekompletny. Dlatego też w celu podniesienia skuteczności pomocy osobom bezdomnym oraz przeciwdziałaniu występowaniu tego problemu społecznego należałoby udoskonalić system pomocy. Rozwiązanie problemu bezdomności wymaga kompleksowego podejścia, które obejmuje dostęp do tanich mieszkań z dobrymi warunkami, programy zwiększające zatrudnienie, wsparcie zdrowotne i psychologiczne oraz skuteczną politykę społeczną. Rząd, organizacje pozarządowe, społeczność lokalna i jednostki społeczne muszą współpracować, aby znaleźć trwałe rozwiązania dla osób bezdomnych i zapobiegać temu problemowi w przyszłości. Istotną kwestią w obszarze pomocy tym osobom jest podjęcie rzeczywistych działań mających na celu pomoc w wychodzeniu z problemu oraz przeciwdziałanie występowaniu tej sytuacji.

Wnioski

Problem bezdomności jest powszechnie występującym zjawiskiem w Polsce i na świecie. Na przestrzeni lat można zaobserwować wyraźny spadek liczby osób bezdomnych. Również w województwie podkarpackim widoczna jest poprawa w tej kwestii. Stąd można wnioskować, iż działania podejmowane przez państwo polskie są w pewnym stopniu efektywne. Mimo podejmowania odpowiednich działań przez różnorodne instytucje ważnym problemem pozostaje usprawnienie pomocy osobom bezdomnym oraz przeciwdziałanie bezdomności poprzez rozwój na wielu płaszczyznach. Istotną kwestią jest również poszerzanie świadomości społeczeństwa na temat tego zjawiska w celu uwrażliwienia na los osób dotkniętych tym problemem. W województwie podkarpackim występowanie bezdomności jest szczególnie widoczne wśród osób powyżej 40 roku życia, przy czym częściej dotyczy ono jednostek w wieku 51–60 lat. W celu poprawy jakości ich życia oraz zapobiegania popadania kolejnych jednostek w bezdomność należałoby skoncentrować się na zwiększeniu ich szans na rynku pracy, umożliwiając ich zatrudnienie i w ten sposób redukując występowanie tego problemu. Ponadto sprawna pomoc w walce z uzależnieniami stanowi istotny czynnik w skutecznym przeciwdziałaniu bezdomności w województwie podkarpackim.

Bibliografia

- Antas A., *Historyczny i współczesny wymiar zjawiska bezdomności w Polsce*, „Rozprawy Społeczne” 2010, nr 2 (IV), s. 3–10.
- Barczyk-Nessel A., Nessel D., *Reintegracja społeczna i zawodowa bezdomnych*, część I: *Kontekst teoretyczny*, „Nauczyciel i Szkoła” 2013, nr 2(54), s. 109–121.

- Basińska M.A. (red.), *Osoby bezdomne. Psychologiczne aspekty ich funkcjonowania*, Bydgoszcz 2014.
- Basińska M.A., Grzankowska I., Kwidzińska E., *Przyczyny i czas pozostawiania w bezdomności mężczyzn a ich percepcja siebie w relacjach z innymi ludźmi [w:] Osoby bezdomne. Psychologiczne aspekty ich funkcjonowania*, red. M.A. Basińska, Bydgoszcz 2014, s. 143–159.
- Bielecka-Prus J., Maciejewska R., Rydzewski P., *Spoleczne i instytucjonalne aspekty bezdomności na Lubelszczyźnie*, Wyższa Szkoła Przedsiębiorczości i Administracji w Lublinie, Lublin 2011.
- Chotkowska K., *Przyczyny bezdomności, próby polepszenia swojej sytuacji i nadzieje na przyszłość – analiza indywidualnych wywiadów pogłębionych bezdomnych mężczyzn z wyższym wykształceniem*, „Praca Socjalna” 2020, nr 1(35), s. 71–83.
- Granosik M., Motyka M., Szczepanik R., *Dodaj mnie. Bezdomność młodzieży i młodych dorosłych w Polsce*, Fundacja Po Drugie, Warszawa 2023.
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U 1997, nr 78, poz. 483, 2001, nr 28, poz. 319, 2006, nr 200, poz. 1471, 2009, nr 114, poz. 946).
- Laurisz B. (red.) *Wyzwania i problemy społeczne początku XXI wieku*, Fundacja Gospodarki i Administracji Publicznej, Kraków 2020.
- Levine M.G., *Bezdomność w literaturze wojennej: typologia obrazowania*, „Teksty Drugie” 1999, nr 4, s. 7–17.
- Moraczewska B., *Bezdomność. Definicja, problemy, rozwiązania obecne oraz historyczne odwołanie do ludzi luźnych*, „Studia Gdańskie: Wizje i Rzeczywistość” 2013, nr 10, s. 113–128.
- Mółka M., Lasoń A., *Inkluzja społeczna osób bezdomnych. Badania narracyjne*, Kraków 2020.
- Olech P., *Polityka społeczna w Polsce a perspektywa ustanowienia krajowej i zintegrowanej strategii wobec problemu bezdomności – analiza istniejących planów i programów [w:] Problem bezdomności w Polsce. Wybrane aspekty. Diagnostyka zespołu badawczego działającego w ramach projektu „Gminny standard wychodzenia z bezdomności”*, red. M. Dębski, Gdańsk 2010, s. 222–240.
- Pietrzak-Komar K., *Wykluczenie bezdomnych*, „Warmińsko-Mazurski Kwartalnik Naukowy, Nauki Społeczne” 2015, nr 1, s. 31–54.
- Pindral A., *Definicje i typologie bezdomności [w:] Problem bezdomności w Polsce. Wybrane aspekty. Diagnostyka zespołu badawczego działającego w ramach projektu „Gminny standard wychodzenia z bezdomności”*, red. M. Dębski, Gdańsk 2010, s. 37–55.
- Przygoda D., *Wybrane zagadnienia bezdomności w aspekcie kryminologicznym*, „Praca Socjalna” 2020, nr 1(35), s. 154–167.
- Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Rzeszowie. *Bezdomność w województwie podkarpackim: raport z badania*, „Człowiek – najlepsza inwestycja”, Rzeszów 2014.
- Stankiewicz L., *Zrozumieć bezdomność*. Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Olsztyn 2002.
- Stawowy D., *Bezdomność jako kwestia społeczna [w:] Wyzwania i problemy społeczne początku XXI wieku*, red. N. Laurisz, Kraków 2020, s. 48–59.
- Szluz B., *Zjawisko bezdomności w wybranych krajach Unii Europejskiej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2014.
- Szumpich S., *Bezdomność jako kwestia społeczna*, „Państwo i Społeczeństwo” 2007, nr 1, s. 85–98.
- Ustawa z dnia 16 sierpnia 1923 r. o opiece społecznej (Dz.U. 1923, nr 92, poz. 726).
- Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. 2004, nr 64, poz. 593).
- Wilczek J. (red.), *Pokonać bezdomność. Dobre praktyki w zakresie pomocy osobom bezdomnym*, Zabrze 2018.
- Woźniak-Krakowian A., *Bezdomność i jej problemy*, „Tolerancja: Szkice Socjologiczne” 2011, nr 16, s. 174–191.

Netografia

- Baranowski M., Raport na temat osób bezdomnych, 2010, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/680/baranowski_raport_na_temat_osob_bezdomnych.pdf?sequence=1&isAllowed=y [dostęp: 22.06.2023].
- Ministerstwo Rodziny i Polityki Społecznej, Portal Informacyjno-Usługowy, <https://empatia.mpips.gov.pl/bezdomnosc> [dostęp: 10.06.2023].
- Najwyższa Izba Kontroli, Działania wspierające i aktywizujące osoby bezdomne, Warszawa 2020, <https://www.nik.gov.pl/kontrola/P/18/096/> [dostęp: 20.06.2023].

PROBLEMS OF HOMELESSNESS IN THE SUBCARPATHIAN VOIVODESHIP

Abstract

The article deals with the phenomenon of homelessness, with the main purpose of the text being to introduce this crisis in the Podkarpackie region. At the same time, a general picture of the problem in both Poland and the world is taken into account. The text focuses on the introduction to the subject of homelessness; the general characteristics of the phenomenon are described, taking into account the definition of homelessness and a homeless person, attention is paid to the historical outline of the phenomenon, the causes of homelessness, the stages, the scale of the phenomenon in other countries, aid activities provided to the homeless and counteracting the occurrence of the problem of homelessness. A review of found data was carried out, focusing on the scale of the phenomenon both in the Podkarpackie region and in Poland in general. A comparison of the data was made, showing a noticeable decrease in the number of homeless people.

Keywords: homelessness, homeless people, social problem, help, prevention

PROBLEMATYKA BEZDOMNOŚCI W WOJEWÓDZTWIE PODKARPACKIM

Streszczenie

Artykuł dotyczy zjawiska bezdomności, przy czym głównym celem tekstu jest przybliżenie tego kryzysu w województwie podkarpackim. Jednocześnie uwzględniono ogólny obraz problemu zarówno w Polsce, jak i na świecie. W tekście skupiono się na wprowadzeniu w tematykę bezdomności; opisana została ogólna charakterystyka zjawiska z uwzględnieniem definicji bezdomności i osoby bezdomnej, zwrócono uwagę na rys historyczny zjawiska, przyczyny bezdomności, etapy, skalę zjawiska w innych krajach, działania pomocowe świadczone osobom bezdomnym oraz przeciwdziałanie występowaniu problemu bezdomności. Przedstawiono przegląd dotychczasowych danych, skupiając się na skali występowania zjawiska zarówno w województwie podkarpackim, jak i w Polsce ogółem. Dokonano porównania danych, wykazując notowany spadek liczby osób bezdomnych.

Słowa kluczowe: bezdomność, osoby bezdomne, problem społeczny, pomoc, przeciwdziałanie